

Rt-1983-1401 (324-83)

INSTANS:	Høyesterett - dom
DATO:	1983-12-02
DOKNR/PUBLISERT:	Rt-1983-1401 (324-83)
STIKKORD:	Spørsmål om det forelå en sammenslutning med begrenset ansvar.
SAMMENDRAG:	To foreninger (et bondeungdomslag og et totalistlag) gikk i 1913 til innkjøp av en bygård til bruk for møtelokaler, kaffistove og senere også hotelldrift. Virksomheten som ble drevet under navnet Tøttavangen Hotell, Bondeheim og Kaffistove, gikk konkurs i 1977. En rekke kreditorer som ikke fikk dekning, anla sak mot et av lagene og hevdet at det måtte hefte for Tøttavangens gjeld som ansvarlig medeier. Høyesterett ga kreditorene medhold. Utgangspunktet måtte være at de som i fellesskap driver næringsvirksomhet, hefter fullt ut for virksomhetens forpliktelser. Vedtektene for Tøttavangen hadde ingen positiv bestemmelse om ansvarsforholdet. Men når det bl.a. var bestemt at lagene eide Tøttavangen med hver sin halvpart og i fellesskap drev virksomheten, ga det nærmest inntrykk av et vanlig solidaransvar. Heller ikke andre forhold talte på avgjørende måte for at Tøttavangen måtte ansees som en sammenslutning med begrenset ansvar. Til støtte for resultatet viste Høyesterett også til bestemmelsene i aksjeloven av 1957 § 2 og § 133.
SAKSGANG:	Dom 2. desember 1983 i l.nr. 180 B/1983
PARTER:	Narvik Bondeungdomslag (advokat Egil Malm - til prøve) mot 1. Norske Esso A/S, 2. S/L Nord-Norges Salgslag, 3. A/S Ultra-Rens, 4. A/L Håko (h.r.advokat Arne Meltvedt).
FORFATTER:	Aasland, Halvorsen, Sinding-Larsen, Michelsen og Bølviken.

Side 1402

Dommer Aasland: Narvik Bondeungdomslag ervervet i 1913 sammen med Narvik Totalistlag en bygård i Narvik til bruk for møtelokaler og kaffistove. Det ble senere også startet hotellvirksomhet der, og virksomheten ble drevet under navnet Tøttavangen Hotell, Bondeheim og Kaffistove - heretter kalt Tøttavangen. Lagene var i vedtektene for Tøttavangen betegnet som eiere for hver sin halvpart.

I henhold til oppbudserklæring tok Narvik skifterett ved kjennelse av 4. august 1977 boet til Tøttavangen under behandling som konkursbo. Konkursen gav ingen dekning til uprioriterte fordringshavere. Ved stevning av 7. juli 1978 fra Norske Esso A/S og av 30. desember 1978 fra S/L Nord-Norges Salgslag, A/S Ultra-Rens og A/L Håko fremmet saksøkerne krav mot Narvik Bondeungdomslag for sine udekkede fordringer mot Tøttavangen. Kravene utgjorde samlet kr. 565005,60 med tillegg av renter og omkostninger, og bygde på at Narvik Bondeungdomslag måtte hefte for Tøttavangens gjeld som ansvarlig medeier. Dette ble bestridt fra Bondeungdomslagets side.

Narvik byrett forente de to søksmål til felles behandling og pådømmelse, og avsa dom 18. desember 1979 med slik domsslutning:

«1. BUL frifinnes.

2. Saksøkerne dømmes til å betale BUL's saksomkostninger med kr. 11000,- - ellevetusen - kroner.

3. Oppfyllelsesfristen for den i pkt. 2 nevnte sum er 2 - to - uker fra forkynnelsen.»

Samtlige saksøkere påanket dommen til Hålogaland lagmannsrett, og fikk medhold ved lagmannsrettens dom av 5. februar 1982. Dommen har - etter rettelse foretatt 22. februar 1982 - denne domsslutning:

«1. Narvik Bondeungdomslag v/ formannen, Narvik, dømmes til å betale til Norske Esso A/S, Oslo, kr. 46457,50 - kronerførtisekstusenfirehundreogfemti 50/100, med 10 - ti - % årlig rente fra 1. desember 1976 av kr. 31510,00 - kronertrettientusenfemhundreogti 00/100 - og fra 6. september 1977 av kr. 14947,00 - kronerfjortentusenihundreogførtisju 00/100 - til 30. november 1980, og med 15% rente fra 1. desember 1980 til betaling skjer, og til S/L Nord-Norges Salgslag, Harstad, kr. 266287,60 - kronertohundreogsekstisekstusentohundreogåttisju 60/100 - med 10 - ti - % årlig rente fra 20. april 1978 til 30. november 1980, og med 15% rente fra 1. desember 1980 til betaling skjer, og til A/S Ultra-Rens, Narvik, kr. 129000,00 - kroneretthundreogtjuenitusen 00/100 - med 10 - ti - % årlig rente fra 20. april 1978 til 30. november 1980, og med 15% årlig rente fra 1. desember 1980 til betaling skjer, og til A/L Håko, Tromsø, kr. 123260,50 - kroneretthundreogtjuetretusentohundreogseksti 50/100 med 10 - ti - % årlig rente fra 20. april 1978 til 30. november 1980, og med 15% rente fra 1. desember 1980 til betaling skjer. Oppfyllelsesfristen er 2 - to - uker fra dommens forkynnelse.

2. Saksomkostninger for byretten og lagmannsretten tilkjennes ikke.»

Om saksforholdet og partenes anførsler for de tidligere instanser viser jeg for øvrig til disse domsgrunner.

Side 1403

Narvik Bondeungdomslag har erklært anke til Høyesterett. Anken gjelder bevisbedømmelsen og rettsanvendelsen. Laget hevder i anken, som for de tidligere instanser, at Tøttavangen « var en egen selvstendig juridisk person som alene heftet for sine forpliktelser ».

Etter den ankende parts mening har lagmannsretten lagt for stor vekt på om Narvik Bondeungdomslag og Narvik Totalistlag utad - overfor kreditorene - har gitt uttrykk for at lagene ikke heftet for Tøttavangens gjeld. Ansvarsspørsmålet kan imidlertid ikke ensidig avgjøres ut fra en slik vurdering, men må bero på en omfattende helhetsbedømmelse.

Utgangspunktet må, anføres det, være at lagene hadde adgang til å etablere og opprettholde Tøttavangen som et foretak med begrenset ansvar uten å danne et aksjeselskap. Dette er helt klart etter den lovgivning som gjaldt i 1913, men det må også gjelde etter aksjeloven av 1957 og den någjeldende aksjelov av 1976. Det kan være noe tvilsomt hvilken rettslig betegnelse som passer best på Tøttavangen; foretaket har flere fellestrekk med et samvirkelag, og det må også kunne anses som en formuesmasse særskilt avsatt for et bestemt formål. En mulig betraktningmåte er at det anses som en særskilt forening, atskilt fra Bondeungdomslaget og Totalistlaget. Men hvilken betegnelse man gir foretaket, må være uten betydning. Det er under enhver omstendighet tale om en sammenslutningsform som ikke er regulert i lovgivningen, og hvor det altså må gjelde avtalefrihet.

Det erkjennes at dersom ikke annet var avtalt, måtte lagene hefte solidarisk for Tøttavangens forpliktelser. Men spørsmålet blir da om den foreliggende avtale om etablering av Tøttavangen, supplert med etterfølgende praksis, må forstås slik at det er fastsatt begrenset ansvar. Dette må, hevder Bondeungdomslaget, bero på en samlet vurdering av en rekke momenter i tilknytning til avtalen mellom lagene, også slike som ikke er kommet klart til uttrykk overfor omverdenen. Når det gjelder de enkelte momenter som får betydning, har laget i det vesentlige henholdt seg til byrettens dom og sine anførsler for de tidligere instanser. Jeg nøyer meg derfor med en oversikt over anførslene.

Formålet med driften av Tøttavangen har, hevder laget, ikke vært økonomisk vinning. Det vesentligste har vært å skaffe lagene møtelokaler, og dessuten å etablere et sted med sunt miljø hvor bygdeungdom kunne komme sammen. De utbetalinger som er skjedd fra Tøttavangen til lagene, har vært meget beskjedne. Det har dessuten dreid seg om midler som er blitt særskilt

bevilget av Tøttavangens årsmøte. Lagene har ikke hatt krav på andel av overskudd fra driften. Dette taler mot å anse lagene som ansvarlige deltakere.

Videre pekes det på at driften av Tøttavangen helt fra starten av har skjedd under upersonlig navn. Navnet har vært Tøttavangen med en tilføyelse som har beskrevet virksomhetens karakter, og som derfor er blitt noe utvidet opp gjennom årene. Medkontrahentene fikk gjennom navnet varsel om at det ikke stod ansvarlige interessenter bak.

Bondeungdomslaget legger vesentlig vekt på Tøttavangens organisasjonsform, som medførte at lagene var unndradd direkte rådighet over driften. Denne ble forestått av et særskilt styre, valgt av fellesmøtet.

Side 1404

Den høyeste myndighet lå hos fellesmøtet, som bestod av medlemmene i lagene. Lagene som sådanne hadde altså ingen eierrådighet. Den ankende part viser for øvrig til hva byretten har uttalt om dette.

Videre pekes det på at lagenes eierandeler i Tøttavangen var omsettelige. Dette er et moment som taler for begrenset ansvar. At lagene gjensidig hadde forkjøpsrett ved overdragelse, og at de hadde krav på å godkjenne en mulig kjøper, kan ikke i vesentlig grad svekke betydningen av dette moment.

Vedtektene fastsetter at mulig overskudd kan nyttes til nedbetaling av gjeld og til oppbygging av fonds. Dette, i forbindelse med at lagene bare kunne få andel i driftsoverskuddet ved løyving fra årsmøtet, må etter den ankende parts mening anses som et utslag av at ansvaret var begrenset.

Den ankende part fremhever at Tøttavangen både skattemessig og regnskapsmessig har vært behandlet som et selskap med begrenset ansvar. Hadde det vært tale om et ansvarlig selskap, skulle formue og inntekt ha vært lignet hos de to lagene overensstemmende med skatteloven § 20 annet ledd. Men så er ikke skjedd; Tøttavangen har inngitt egne selvangivelser og er av ligningsmyndighetene blitt behandlet som et særskilt skattesubjekt.

Også tinglysningsdommeren må ha ansett Tøttavangen som et særskilt rettssubjekt.

Ytterligere er det vist til vitneforklaringer fra en rekke tillitsmenn i de to lagene og i Tøttavangen om at de ikke anså lagene økonomisk ansvarlige for Tøttavangens forpliktelser.

Det er også vist til og trukket paralleller med organisasjonsformen ved kaffistover og bondeheimer som andre bygde- og bondeungdomslag har etablert.

Den ankende part har nedlagt slik påstand:

- «1. Narvik Bondeungdomslag frifinnes.
2. Narvik Bondeungdomslag tilkjennes saksomkostninger for byrett, lagmannsrett og Høyesterett.»

Ankemotpartene har for Høyesterett fremhevet at aksjeloven av 1957 gjorde slutt på den tidligere adgang til å stifte selskaper som hadde begrenset ansvar uten å være aksjeselskaper. Et selskap med begrenset deltakeransvar skulle etter loven § 2 anses som et aksjeselskap med mindre det gikk inn under de særskilte unntakene i § 3 og § 4. En tilsvarende ordning gjelder også etter den någjeldende aksjelov av 1976. Hvis Tøttavangen før loven av 1957 trådte i kraft, var å anse som et uansvarlig selskap, skulle det etter lovens ikrafttreden ha vært brakt i overensstemmelse med loven krav til aksjeselskap og anmeldt som sådant, jfr. loven § 133, som etablerte en fem-årsfrist for å bringe slike forhold i orden. Når dette ikke er skjedd, står man overfor et uregistrert aksjeselskap, og ansvarsforholdet er da regulert i § 17 i loven av 1957 og § 2-13 i den någjeldende lov. Det må i så fall antas at Narvik Bondeungdomslag via reglene om husbandsansvar hefter for forpliktelser Tøttavangen har påtatt seg.

Side 1405

Imidlertid bestrider ankemotpartene at Tøttavangen ble etablert som et foretak med begrenset ansvar, og de har for så vidt henholdt seg til lagmannsrettens dom og til sine anførsler for de tidligere instanser.

Ankemotpartene har nedlagt slik påstand:

«1. Lagmannsrettens dom stadfestes.

2. A/S Norske Esso, S/L Nord-Norges Salgslag, A/S Ultra-Rens, Narvik og A/L Håko tilkjennes saksomkostninger for byrett, lagmannsrett og Høyesterett.»

Det er ved bevisopptak til bruk for Høyesterett avhørt 13 vitner, hvorav ett er nytt. Videre er det fremlagt enkelte nye dokumenter, som jeg ikke finner grunn til å spesifisere. Saken foreligger for Høyesterett i det vesentlige i samme skikkelse som for de tidligere instanser, dog slik at de anførsler som knytter seg til aksjeloven av 1957, synes å være nye for Høyesterett. Om de faktiske forhold i saken er det, så vidt jeg kan se, ingen uenighet av betydning mellom partene.

Jeg er kommet til samme resultat som lagmannsretten, og kan i atskillig utstrekning slutte meg til dens begrunnelse. Imidlertid finner jeg grunn til å gjøre noe nærmere rede for mitt syn på saken.

Innledningsvis skal jeg kort gjennomgå sakens faktiske bakgrunn.

Medlemmene i Narvik Bondeungdomslag og Narvik Totalistlag besluttet i juni 1913 i et felles møte at lagene skulle gå til innkjøp av den såkalte Qvalegården i Narvik til bruk for møtelokale og kaffistove. Kjøpesummen var på vel 20000 kroner, og det fremgår at lagene, som nylig var stiftet, måtte ordne hele beløpet gjennom å ta opp lån og overta pantegjeld. I februar 1914 ble det i et nytt fellesmøte vedtatt « regler for gaardens og kaffistovas drift ». Disse reglene og regler som senere avløste dem, kommer jeg tilbake til.

De opprinnelige lokaler var relativt beskjedne, men i 1958 ble det besluttet å foreta en betydelig utbygging. Denne ble fullført i 1961, da det ble åpnet ny kafeteria samt bondeheim. I 1962 opprettet medlemmer av lagene et aksjeselskap og kjøpte naboeiendommen, hvor så Tøttavangen fikk leie en del ytterligere lokaler. Denne eiendommen ble overdradd til Tøttavangen i 1971. Fra 1973 til 1975 ble det foretatt en ny og omfattende utbygging på begge eiendommene, hvor totalomkostningene utgjorde ca 9 millioner kroner. Det viste seg at denne utbyggingen ble et for stort løft, og det endte, som allerede nevnt, med at Tøttavangen inngav oppbud og det ble konkurs. Under bobehandlingen ble det reist spørsmål om kreditorene kunne fremme krav mot Bondeungdomslaget og Totalistlaget, men bobestyreren gav uttrykk for at kreditorene i tilfelle måtte aksjonere på egen hånd overfor lagene. Totalistlaget var uten midler, og saksøkerne fremmet derfor bare krav overfor Narvik Bondeungdomslag.

De tidligere nevnte vedtektene fra 1914 ble erstattet av nye « Driftslover for Tøttavangen » i 1930-årene. Disse ble så igjen avløst av « Lov for Tøttavangen Bondeheim og Kaffistova », vedtatt på fellesmøte 25. oktober 1963. Selv om det på enkelte punkter er forskjell mellom vedtektene fra 1914, 1930-årene og 1963, synes det - slik også partene har antatt - ikke å være skjedd noen endring av betydning for det

Side 1406

spørsmål vår sak gjelder. Jeg holder meg derfor til de siste vedtekter, av 1963.

Det heter i vedtektene at de to lagene eier Tøttavangen med hver sin halvdel, og at lagene i fellesskap vil drive bondeheim og kaffistove med formål å skaffe høvelig møterom for lagene, og å skaffe midler til støtte for det kulturarbeidet lagene driver. Den øverste beslutningsmyndighet over Tøttavangen ligger hos fellesmøte av medlemmene i begge lag. Det skal være et særskilt styre for Tøttavangen, med formann, to styremedlemmer og to varamedlemmer. Av styremedlemmer og varamedlemmer skal det velges en fra hvert lag. Om inntektene av driften heter det at mulig overskudd kan nyttes til nedbetaling av gjeld og til opplegging av fonds. Hvis årsmøtet finner det forsvarlig, kan driftsoverskuddet helt eller delvis deles ut med like store deler til hvert lag. Dersom et lag vil selge sin halvpart av Tøttavangen, skal det andre laget ha forkjøpsrett. Det skal også ha rett til å godkjenne en mulig kjøper.

Spørsmålet i vår sak er om Narvik Bondeungdomslag som medeier av Tøttavangen hefter for bedriftens gjeld, eller om Tøttavangen må anses som en slik sammenslutning hvor deltakerne bare hefter med de midler de har skutt inn.

Bondeungdomslaget og Totalistlaget har i fellesskap startet en kafébedrift, som senere også har gått over til å drive hotellvirksomhet. Utgangspunktet må være at de som i fellesskap driver slik næringsvirksomhet, hefter fullt ut for forpliktelser som bedriften pådrar seg. Skal ansvaret være begrenset, må det påvises et særskilt grunnlag for det. Dette utgangspunktet må etter min oppfatning gjelde uansett at det i vår sak er tale om to foreninger med ideelt formål som har drevet virksomheten for å skaffe midler til støtte for sitt kulturarbeid. Virksomhetens karakter, ikke deltakernes status og formål, må i denne forbindelse være avgjørende.

Vedtektene for Tøttavangen har ingen positiv bestemmelse om ansvarsforholdet. Når det i vedtektene i samsvar med det som ble vedtatt av fellesmøtet ved kjøpet i 1913, heter at lagene eier Tøttavangen med hver sin halvpart, og at lagene i fellesskap vil drive bondeheim og kaffistove, gir det nærmest inntrykk av et vanlig solidaransvar.

Byretten har lagt avgjørende vekt på at Tøttavangen var organisert med eget styre og med fellesmøtet av lagenes medlemmer som det øverste organ, og at lagenes styrende organer altså ikke hadde direkte innflytelse på driften. Jeg har imidlertid vanskelig for å se organisasjonsformen som uttrykk for at det ble etablert et særskilt ansvarssubjekt utad. Når de to lag skulle drive virksomheten sammen, var det nødvendig med nærmere regler om fellesorganer og vedtaksmyndighet, og lagenes innflytelse på driften var vel ivaretatt ved at styret for Tøttavangen skulle sammensettes av representanter fra begge lag og at begge lags medlemmer utgjorde fellesmøtet. Vedtektene hadde for øvrig flere bestemmelser som sikret begge lag innflytelse på driften og likebehandling mellom dem; jeg viser til hva lagmannsretten uttaler om dette.

Den adgang vedtektene gir hvert lag til å overdra sin eierandel, er omgitt av slike kauteler til sikring av det annet lag at jeg ikke kan anse adgangen som noe argument mot fullt solidaransvar.

Side 1407

At Tøttavangen har vært drevet under upersonlig navn, gir i det foreliggende tilfelle ikke noe holdepunkt for begrenset ansvar.

Heller ikke kan jeg legge noen vesentlig vekt på at Tøttavangen er blitt lignet særskilt. Dersom lagene måtte anses solidarisk ansvarlige for Tøttavangens forpliktelser, ville riktignok etter skatteloven § 20 annet ledd det korrekte ha vært at formue og inntekt var blitt beskattet på lagenes hender. Men den fremgangsmåte som ble fulgt, må ha vært praktisk, og det er ikke hevdet at den har hatt økonomiske konsekvenser av betydning. For øvrig kan jeg ikke se at beskatningsmåten bør tillegges vesentlig vekt i forhold til kreditorene.

De øvrige forhold den ankende part har påberopt seg til støtte for at ansvaret var begrenset, må iallfall ha svært beskjeden betydning, og jeg finner ikke grunn til å gå nærmere inn på dem.

Jeg mener for øvrig å finne støtte for mitt syn på ansvarsforholdet i den rettsstilstand som ble etablert ved aksjeloven av 1957, og som for øvrig er opprettholdt i den någjeldende lov av 1976. Før loven av 1957 var det en utstrakt adgang til å stifte selskaper med begrenset deltakeransvar uten å gjøre dem til aksjeselskaper. Etter § 2 i denne loven fikk imidlertid loven anvendelse på ethvert selskap hvor deltakerne ikke hadde personlig ansvar, med de unntak som fulgte av loven § 3 og § 4. Dette innebar altså at ethvert slikt selskap måtte anses som et aksjeselskap i lovens forstand. Også selskaper med begrenset ansvar som var stiftet før lovens ikrafttreden, ble omfattet. Imidlertid fastsatte loven § 133 en frist på fem år fra lovens ikrafttreden for å anmelde slike eldre selskaper til handelsregistret. Innen denne frist måtte de også være brakt i overensstemmelse med loven krav til aksjeselskaper. Aksjeloven av 1957 trådte i kraft 1. januar 1959, og femårsfristen utløp altså 1. januar 1964.

Hvis det skulle legges til grunn at Tøttavangen var etablert som en sammenslutning med begrenset ansvar, kan jeg ikke se annet enn at den måtte falle inn under de selskaper som ble gjort til aksjeselskaper ved loven av 1957. Jeg kan ikke se at den kan innpasses under noen av unntaksreglene i lovens § 3 og § 4. Den ankende part har vist til uttalelser i lovforarbeidene - innstilling fra Aksjelovkomiteén av 1947 13 - om at loven ikke får anvendelse på foreninger selv om de driver næringsvirksomhet. Bondeungdomslaget er her nevnt som eksempel. Uttalelsene, som for øvrig tydelig bygger på en forutsetning om at en forening selv står ansvarlig for forpliktelser pådradd i slik virksomhet, tar imidlertid åpenbart ikke sikte på forholdet når to eller

flere foreninger danner en sammenslutning med henblikk på næringsdrift. Det er ingen holdepunkter for at en slik sammenslutning skulle falle utenfor loven dersom foreningenes ansvar er begrenset.

Skulle Tøttavangen ha vært å anse som en sammenslutning med begrenset ansvar, må jeg altså legge til grunn at den innen 1. januar 1964 skulle ha vært brakt i overensstemmelse med loven krav til aksjeselskap og anmeldt til handelsregistret. Så skjedde imidlertid ikke, og det til tross for at vedtektene ble revidert i 1963. Nå foreligger det ingen opplysninger om at de som opptrådte for lagene og Tøttavangen har vært klar over loven krav, og man kan derfor neppe se unnlatsen av å etterleve loven § 133 som uttrykk for noen bevisst

Side 1408

forutsetning fra deres side om at det ikke forelå begrenset ansvar. Men når man ser forholdet fra kreditorenes synspunkt, ville det være urimelig om kreditorer som i den etterfølgende tid har ytet kreditt til Tøttavangen, skulle rammes av en uklarhet i ansvarsforholdene som ikke ville ha oppstått dersom reglene i loven av 1957 var blitt fulgt. Jeg vil for øvrig ikke unnlate å bemerke at det i 1963, da kafé- og hotellvirksomheten hadde fått et betydelig omfang, under enhver omstendighet ville ha vært all grunn for lagene til å sørge for en klarlegging av ansvarsforholdene.

Jeg finner altså som lagmannsretten at Narvik Bondeungdomslag må hefte fullt ut for Tøttavangens forpliktelser. De beløp og rentesatser som er fastsatt i lagmannsrettens dom, er ikke omtvistet.

Jeg er enig med lagmannsretten i at det ikke bør tilkjennes saksomkostninger for byrett og lagmannsrett. Anken har vært forgjeves, og jeg finner at Bondeungdomslaget i Narvik etter hovedregelen i tvistemålsloven § 180 første ledd må betale saksomkostninger for Høyesterett. Omkostningsbeløpet settes til kr. 45800.

Jeg stemmer for denne dom:

Lagmannsrettens dom stadfestes.

I saksomkostninger for Høyesterett betaler Narvik Bondeungdomslag 45800 - førtifem tusen åtte hundre - kroner til Norske Esso A/S, S/L Nord-Norges Salgslag, A/S Ultra-Rens og A/L Håko i fellesskap.

Oppfyllelsesfristen er 2 - to - uker fra forkynnelsen av dommen.

Dommer Halvorsen:

Jeg er i det vesentlige og i resultatet enig med førstvoterende.

Dommere: Sinding-Larsen, Michelsen og Bølviken: Likeså.

Av byrettens dom (dommerfullmektig Johan Werner): - - -

Rettens bemerkninger:

Nærværende sak gjelder spørsmålet om BUL er ansvarlig for den gjeld Tøttavangen hefter for.

Samarbeidet vedrørende Tøttavangen mellom BUL og Totalistlaget startet ved et « kombinert møte » den 29. juni 1913 da overrettssakfører Kvaales gård ble innkjøpt for « felles regning ».

Regler for hvordan organisasjonens oppbygning og drift skulle være ble vedtatt 2. februar 1914. Fra dette tidspunkt ble gården drevet som en kaffistove. Organisasjonsformen gikk i korthet ut på at gården skulle bestyres av en gårdsbestyrer valgt av et fellesmøte. Bestyreren var ansvarlig overfor fellesmøte, som ble holdt en gang i året. Kaffistova som leide lokaler i gården ble ledet av et styre på 3 medlemmer som årlig ble valgt på det samme fellesmøte. Styret hadde besluttende myndighet for Kaffistova, men var ansvarlig overfor fellesmøte. Rett til å møte på fellesmøte hadde alle medlemmer i de to foreningene. Det var fellesmøte som avgjorde hvor mye av nettooverskuddet som skulle benyttes til « almennyttige formaal » etter at avdrag på innbo, utstyr og gjeld var betalt.

I 1959/60 ble gården utvidet med en stor møtesal og en hotellavdeling på 38 senger.

Side 1409

Sivertsen-gården, naboeiendommen til overrettssakfører Kvaales gård ble i 1962 kjøpt av Dronningens gt. 56-58 A/S og leid ut til Tøttavangen som brukte gården til sin hotelldrift. Aksjeselskapet besto av en del private aksjonærer, for det vesentligste medlemmer av BUL og BUL. Overdragelse av Sivertsen-gården til Tøttavangen fant sted i 1971.

På fellesmøte 25. oktober 1963 ble nye vedtekter for Tøttavangen vedtatt. Disse innebar ingen realitetsendring av driften, men driften av gården og Kaffistova skulle slås sammen og ansvaret skulle tilligge et styre på tre medlemmer. Styret som ble valgt av det årlige fellesmøte skulle bestå av en formann og to styremedlemmer med en fra hvert lag + forretningsfører/bestyrer og en representant for de ansatte. I vedtektene er det presisert at BUL og Totalistlaget eier en halvpart hver av Tøttavangen, at formålet var å skaffe møterom og midler til lagenes drift, og at det årlige fellesmøte godkjente regnskap, anvendte overskudd og utarbeidet driftslover for Tøttavangen. Stemmeberettigede på fellesmøtene var medlemmer av de to lagene med sammenhengende ett års medlemskap.

I slutten av 1960 årene begynte planleggingen av utvidelsen av Tøttavangen. Utbyggingen startet i 1973 og nyhotellet ble tatt i bruk i juni 1975.

Styret i Tøttavangen vedtok å inngi oppbudserklæring til Narvik skifterett som ved kjennelse av 4. august 1977 tok boet under behandling som konkurs. Vedrørende disse forhold vises til bilag 1 til dok. nr. 15 i saken; bobestyrers innberetning til Narvik skifterett.

Det rettslige utgangspunkt m.h.t. valg av ansvarsform er at partene står fritt til å avtale den ansvarsform de måtte ønske.

Av vedtektene for Tøttavangen fremgår det ikke hvilken ansvarsform BUL og Totalistlaget har valgt. Dette spørsmål må derfor løses ut fra en tolkning av det rettslige forhold mellom foreningene og bedriften.

Det står i vedtektene fra 1963 at Tøttavangens eiere er BUL og Totalistlaget, og utgangspunktet må etter rettens syn være at de som eiere også hefter for gjelden dersom ikke andre forhold skulle tilsi at det var tatt forbehold om dette.

I teorien, jfr. Augedal i Rt-1924-961, er det oppstilt en regel om at selskaper med humanitært formål i utgangspunktet har begrenset ansvar. Etter rettens syn er en slik regel et naturlig utgangspunkt.

Formålet med Tøttavangen var som nevnt å skaffe foreningen lokaler og tilskudd til driften.

Tøttavangen skulle med andre ord drives og har vært drevet på en forretningsmessig måte, der fortjenesten skulle komme to humanitære foreninger til gode. Dette innebærer at Tøttavangen som sådan ikke kan betraktes som et humanitært selskap. Firmaet er et vanlig forretningsmessig foretagende og faller derfor utenfor den ovenfor nevnte regel.

Navnet Tøttavangen er et upersonlig navn, men siden eierne også er upersonlige er det vanskelig å tenke seg et personlig navn. Navnet peker etter rettens syn verken i retning av ansvar eller begrenset ansvar for BUL.

I følge vedtektene av 1963 § 13 kunne BUL og Totalistlaget overdra hver sin halvpart av Tøttavangen. Den andre skulle da ha forkjøpsrett og dersom forkjøpsretten ikke ble benyttet hadde den andre rett til å godkjenne den nye eieren. At foreningens andeler i Tøttavangen var omsettelige kan etter rettens syn heller ikke betraktes som noe moment i retning av begrenset ansvar siden

Side 1410

andelen ikke var knyttet til et andelsbrev. Forholdet kan heller ikke ansees som noe moment for at ansvar foreligger.

Heller ikke finner retten at det forhold at Tøttavangen ble kjøpt for « fellesregning », og at foreningen i vedtektene er kalt eier, kan være av betydning for å fastslå ansvarsformen. Det er

intet til hinder for at man kjøper en ting i fellesskap, kaller seg for eier, og likevel avtaler direkte eller indirekte at ansvarsformen skal være begrenset.

Retten har funnet å måtte legge avgjørende vekt på den organisasjonsform Tøttavangen fikk og hvilken innflytelse foreningen derigjennom hadde på driften av firmaet.

Tøttavangens øverste myndighet var tillagt et fellesmøte som det er naturlig å sammenligne med en generalforsamling. Lagene som sådan hadde ingen direkte innflytelse på disse møtene. De hadde ingen forslagsrett, talerett eller stemmerett, - det var tillagt medlemmene av de to foreningene. Regelen var heller ikke slik at medlemmene av den ene foreningen skulle ha halvparten av stemmene og den andre foreningen den andre halvparten. Alle medlemmenes stemme uansett forening talte like mye, og dette innebar at den ene foreningens medlemmer kunne bli nedstemt på fellesmøte dersom de var færre enn medlemmene fra den andre foreningen. Det var altså medlemmene i foreningene som hadde makten, og den var ikke delt i to mellom eierne, noe som ville vært naturlig om det var de som skulle være ansvarlig for selskapet. Retten er derfor kommet til at fellesmøte var en selvstendig generalforsamling uten påvirkning av foreningene.

Styre som ble valgt på fellesmøte var ikke ansvarlig overfor de to lagene og kunne heller ikke motta instruksjoner fra dem, - styre var ansvarlig overfor fellesmøte. Styre besto som nevnt av en formann og et styremedlem fra hvert av lagene, det vanlige flertallsprinsipp gjaldt og ingen hadde vetorett. Dette innebar at ingen av lagene var sikret direkte innflytelse på Tøttavangens drift.

Organisasjonsformen var for så vidt nokså spesiell idet eierne av Tøttavangen ikke hadde eierrådighet over firmaet idet dette var tillagt fellesmøte. Deltagerne på fellesmøte og medlemmene i de to lagene var de samme slik at det kan hevdes at det var av svært liten praktisk betydning å skille rådigheten over Tøttavangen fra foreningene. At dette ble gjort, kan etter rettens syn tolkes som om partene (foreningene) mente at de ville opprette et selvstendig selskap, uavhengig av foreningene. Denne foreningen skulle så ivareta medlemmenes interesser ved at de ble skaffet møtelokaler og sikret driften av sine lag. Når foreningene på denne måte har valgt å skille Tøttavangen og dens drift så vidt klart fra foreningenes, må dette være et sterkt moment i retning av at meningen har vært å opprette en egen juridisk person som foreningene ikke hadde ansvar for.

Dersom Tøttavangens driftsoverskudd skulle gått uavkortet til lagene ville det vært et moment i retning av at de også måtte være ansvarlig for firmaet. Overskuddet ble imidlertid først og fremst plassert for å sikre Tøttavangens forretningsmessige drift, deretter bestemte fellesmøte hvor mye som skulle gå til foreningene og til andre veldedige formål. At det opp igjennom årene ble bevilget mindre beløp til foreningenes drift, kan etter rettens syn ikke tillegges særlig vekt.

Dersom Tøttavangens drift skulle opphøre, er det i vedtektene fra 1914 § 10 forutsatt at selskapet skulle dekke sin egen gjeld, foreningene kunne med andre ord ikke dele aktiva og passiva seg imellom. Dette er et moment i retning av at Tøttavangen var et eget rettssubjekt med ansvar for egen gjeld.

Side 1411

Etter skattel. § 26 er selskaper av humanitær art fritatt for skatt. Tøttavangen ble lignet som et eget selskap, ikke på foreningenes hender noe som ville ført til skattefritagelse. At skatteleggingen skjedde på denne måte indikerer etter rettens syn at selskapet var en egen juridisk person som ikke skulle blandes med foreningenes drift. Foreningene har med andre ord heller valgt å holde firmaet adskilt fra lagene og dermed måtte betale skatt enn å koble det sammen med den skattefrie foreningsvirksomhet.

Dette forhold peker i retning av at man har ønsket å skille lagenes drift fra Tøttavangens.

Det har gjennom årene rådet adskillig usikkerhet med hensyn til rettsforholdet mellom foreningene og Tøttavangen. Som ovenfor nevnt er det ikke avtalt noe om dette og spørsmålet har heller aldri blitt satt på spissen før Tøttavangens konkurs. Kreditorerne har i svært liten utstrekning satt seg inn i problemstillingen fordi Tøttavangen alltid betalte gjelden sin i rett tid. Retten har ikke funnet grunn til å legge vekt på hvordan andre tidligere har vurdert ansvarsforholdet fordi de ytre kjennetegn sier lite om dette og siden det er lite trolig at noen har vurdert det ut fra vedtekter, organisasjonsform m.m. At pantsettelser har skjedd på tvers av eiergrensene mellom Tøttavangen

og foreningene må etter rettens syn sees på bakgrunn av den usikkerhet som har rådet med hensyn til ansvarsforholdet, og kan derfor ikke være av betydning i denne saken. Den løsning skifteretten og bobestyreren har lagt til grunn ved konkursen finner retten heller ikke å kunne tillegge vekt da spørsmålet på den tiden ikke var av avgjørende betydning for bobehandlingen.

Retten har etter dette og spesielt på bakgrunn av organisasjonsform og ligningspraksis for Tøttavangen kommet til at firmaet må betraktes som en selvstendig juridisk person som hefter for sin egen gjeld. - - -

Av lagmannsrettens dom (lagdommerne Kjell H. Jacobsen, Hans Chr. Rittun og sorenskriver Torstein Møller): - - -

Lagmannsrettens bemerkninger:

Lagmannsretten er kommet til et annet resultat enn byretten, og kan på vesentlige punkter tiltre de ankende parters anførsler.

Lagmannsretten er således enig med de ankende parter i at norsk retts hovedregel er at eierne av et foretak hefter solidarisk for gjeld som er pådratt ved drift av foretaket dersom begrenset ansvar ikke kan utledes av stiftelsesgrunnlaget.

Hvorvidt det kan oppstilles et unntak for foretak som har humanitært formål, er det ikke nødvendig for lagmannsretten å ta stilling til. Slik lagmannsretten ser det, må Tøttavangen bedømmes som et foretak drevet ut fra vanlige forretningsmessige prinsipp. Riktignok har det for de to eierlagene vært en viktig del av motiveringen for hotelldriften å fremme sitt kulturarbeid, men dette kan ikke alene tilsi at Tøttavangen vurderes som et foretak med humanitært formål. Etter vedtektenes § 2 skulle lagene i fellesskap drive Tøttavangen med det formål å skaffe høvelig møterom for lagene, og å skaffe midler til lagenes kulturarbeid. I denne formuleringen ligger det et klart profittmotiv. Fra en forsiktig start i 1914 utviklet driften seg til vanlig hotelldrift i de senere år før konkursen. Det vises til bobestyrerens innberetning om driften i siste 3 år, inntatt i utdraget side 78 flg., og til direktør Arne Fredheims vitneforklaring. Ut fra dette må lagmannsretten legge til grunn at Tøttavangens drift var preget av stor økonomisk satsing, og at driften ikke adskilte seg fra vanlig

Side 1412

hotelldrift. Spørsmålet om eierlagenes ansvar overfor Tøttavangens kreditorer, må derfor vurderes og avgjøres ut fra at formålet med hotelldriften var basert på vanlige forretningsmessige hensyn.

Tøttavangens vedtekter av 1963 inneholder ingen uttrykkelig bestemmelse om eiernes ansvar overfor kreditorerne. Tøttavangen var ikke registrert i firmaregistret, og noen ansvarsbegrensning kan derfor heller ikke utledes fra en firmaregistrering. Spørsmålet blir derved om det kan utledes en ansvarsbegrensning ved fortolkning av vedtektene.

Vedtektene av 1963 fremtrer i vesentlig grad som en språklig fornyelse av de tidligere vedtekter av 1914. Heller ikke vedtektene av 1914 hadde noen bestemmelse om ansvarsspørsmålet. Angivelsen av eiere og formål i § 1 og § 2 i vedtektene, samt § 11 og § 13 om fordeling av driftsoverskudd og forkjøpsrett, må på bakgrunn av en manglende bestemmelse om begrenset ansvar, sies å trekke i retning av solidaransvar for eierne.

Derimot er selve organisasjonsoppbyggingen med eget styre valgt av fellesmøtet mest forenlig med en selvstendig juridisk person hvor eierne har begrenset ansvar. Dette trekk fremheves i betydelig grad av fellesmøtets og styrets innflytelse på driften, og av at det ikke var tatt noen forbehold med hensyn til lik representasjon fra de to eierlagene på fellesmøtet. Det vises i denne forbindelse til at BUL etter hvert utviklet seg til den største organisasjonen, og at medlemmene i denne organisasjonen derved i de senere år var i flertall på fellesmøtene. Fellesmøtene ble heller ikke forberedt i de enkelte lag slik at medlemmene i de respektive lag kunne møte i fellesmøtet med mandat fra sitt lag.

På den annen side hadde vedtektene bestemmelser som - uansett medlemsfordeling på fellesmøtet - sikret lik behandling av de to lagene. Det vises til vedtektenes § 11 om at tildeling av midler skulle skje med like deler til hver eier. Etter § 12 hadde styret plikt til å holde « sine

respektive lag » underrettet om driften slik at lagene også hadde kontroll med denne. Begge lag var sikret styrerepresentasjon, og det skulle helst velges revisor fra begge lag, jfr. § 8. § 13 sikret forkjøpsrett, og rett for det gjenværende lag til å godkjenne en ny medeier. Videre kunne endringer av vedtektene etter § 1 ikke skje uten « at minst halvparten av lagsfolka i kvart lag er tilstades, og at minst 2/3 av dei frammøtte røyster for endringsframlegget ».

De innebyggede garantier for lik behandling av de to lagene, svekker i vesentlig grad inntrykket av uavhengighet av eierne som organisasjonsformen med et fellesmøte i utgangspunktet gir. Garantiene for lik behandling av de to eierlagene må videre sees i sammenheng med de relativt oversiktlige forhold som eksisterte på fellesmøtet ved at det kun var to eierlag. Lagmannsretten kan således ikke se at organisasjonsformen med et fellesmøte som øverste myndighet representerte noen vesentlig begrensning av eiernes reelle innflytelse på driften og disposisjonene vedrørende Tøttavangen.

Lagmannsretten er etter dette kommet til at det av vedtektene ikke kan utledes at de to eierlagene har forutsatt at deres ansvar for gjeld skal være begrenset. Lagmannsretten vil også peke på at styremedlemmene i Tøttavangen forela spørsmålet om eierlagenes gjeldsansvar for advokat. Etter vitneforklaringen skjedde dette i begynnelsen av 60-årene. Det er noe usikkert om henvendelsen skjedde før eller etter at vedtektene av 1963 ble gitt, men henvendelsen viser i alle fall at det blant aktive medlemmer i lagene har hersket en viss usikkerhet med hensyn til spørsmålet. Med de store investeringer som

Side 1413

utbyggingen og driften av Tøttavangen etter hvert krevde, hadde de to eierlagene all foranledning til å avklare spørsmålet enten ved overgang til aksjeselskap, andelslag eller ved å foreta nødvendig endring i vedtektene slik at ansvarsbegrensningen kom uttrykkelig frem. Lagmannsretten vil også peke på at det heller ikke utad fra styret i Tøttavangen er gitt klart uttrykk for begrenset ansvar på en slik måte at det sikret notoritet om forholdet.

Lagmannsretten vil ytterligere peke på at den ikke har funnet grunn til å legge noen vekt på ligningspraksis, samt praksis ved pantsettelse. For så vidt gjelder betydningen av ligningspraksis vises det til de ankende parters anførsler som tiltredes. Når det gjelder pantsettelse, har lagmannsretten forstått det slik at styret i Tøttavangen hadde fullmakt fra de to lagene til dette. Heller ikke det forhold at det ble åpnet særkonkurs for Tøttavangen gir noen holdepunkter for ansvarsform. Også her kan lagmannsretten tiltre de ankende parters anførsler. - - -

Sist oppdatert 21. mars 2010